

TƏHSİLİN DİSTANT FORMADA İNKİŞAFI: MÜASİR YANAŞMALAR VƏ EFFEKTİV İDARƏETMƏ

Nübar İsazadə,

Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin doktorantı

e-mail: nubar2017@list.ru

<https://doi.org/10.30546/2706-7858.8.1.2025.032>

UOT: 37

Xülasə. *Son zamanlar təhsil sahəsində yeniliklər və internetin köməyi ilə uzaq məsafədən təhsil imkanı xeyli genişlənib və daha çox istifadə olunmağa başlanılıb. Bu da distant təhsilin gündəmə gəlməsinə, distant təhsil texnologiyalarının öyrənilməsinə və öyrədilməsinə gətirib çıxarır. Distant təhsili həyata keçirtmək üçün proqram təminatı və s. ilə yaxından tanış olmaq lazımdır. Məqalədə distant təhsilin qarışıq öyrənmə metodunun üstünlükləri, müxtəlif təlim metod və vasitələrdən istifadə, eləcə də xüsusi qayğıya ehtiyacı olan təhsilalanların distant təhsilə cəlb edilməsi və s. kimi məsələlərdən bəhs edilir.*

Açar sözlər: *müasirlik, innovativ yanaşma, effektiv təsirlər, distant yanaşma.*

Key words: *modernity, innovative approach, effective influence, remote approach.*

Ключевые слова: *современность, инновационный подход, эффективное воздействие, дистанционный подход.*

Distant təhsil, xüsusilə son illərdə sürətlə inkişaf edən və təhsilin müxtəlif sahələrinə təsir edən bir konsepsiyadır. Pandemiya dövründə bu yanaşma təhsilin fasiləsizliyini təmin etmək və ənənəvi təhsil metodlarından fərqli olaraq tələbələrə öz tempində və müstəqil şəkildə öyrənmək imkanı yaratmaq baxımından böyük əhəmiyyət kəsb etdi. Distant təhsilin tətbiqi təhsilin müxtəlif məkanlardan asılı olmadan həyata keçirilməsini təmin edir və resurslara daha geniş çatma imkanı yaradır. Distant təhsil təhsil sistemində əhəmiyyətli bir dəyişiklik və irəliləyiş yaradır. Bu yanaşma təhsilalanlara daha geniş imkanlar və resurslar təqdim etməklə yanaşı, təhsil prosesinin global miqyasda əlçatanlığını da artırır. Lakin onun effektivliyi texnoloji infrastrukturun inkişafı və tələbələrin bu növ təhsilə

uyğunlaşması ilə sıx bağlıdır. Müasir təhsilin tələblərinə uyğun olaraq distant təhsil daha da inkişaf edərək və təhsil sistemini daha inklüziv və çoxşaxəli edəcəkdir. Belə ki, dövrümüzdəki yeni rəqəmsal platformalar, daha inkişaf etmiş süni intellekt və adaptiv öyrənmə sistemləri ilə distant təhsilin keyfiyyəti daha da artırılacaqdır. Həmçinin müəllimlərin peşəkar inkişafı və onlara texnoloji vasitələrin istifadəsi ilə bağlı təşkil edilən təlimlər, təhsil sistemində tədrisin individualizasiya edilməsi, tələbələrin fərdi öyrənmə tərzlərinə uyğun şəkildə yönəldilməsi daha geniş şəkildə tətbiq olunacaqdır. Bu yöndə təhsilalanların istedadlarını və bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün daha çox interaktiv və yeni öyrənmə metodlarının tətbiqi də nəzərdə tutulur.

Ali təhsilin informasiyalaşdırılması vacib məsələ kimi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin

2009-cu il 22 may tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı”nda da öz əksini tapmışdır. Bunları aşağıdakı kimi sıralamaq olar:

– *ali təhsil müəssisələrində İKT mərkəzlərinin yaradılması;*

– *elektron kitabxanaların yaradılması;*

– *innovativ elmi-metodik tövsiyələrin hazırlanması;*

– *distant təhsilin təşkili və idarə olunması və s. [8].*

Dünyadakı insanlar yeni iş, təhsil və sosiallaşma üsullarına uyğunlaşdıqca, biz yeni tendensiya yarandığını və inkişaf etdiyini görürük. 2020-ci ildə FutureLearn YouGov-a “öyrənmənin gələcəyini araşdırmaq üçün global tədqiqat” aparmağı tapşırıb. Bu araşdırmanın əsas mövzuları şəxsi inkişaf və karyera istəkləri, təhsilin və onlayn öyrənmənin gücü, həmçinin gələcəkdə təhsillə bağlı gözləntilər idi. Tədqiqat nəticəsində əldə edilən məlumata əsasən, rəqəmsal əsrdə özünü-təhsil əvvəlkindən daha asan olub.

Qarışıq öyrənmənin istifadəsi onlayn məzmunun kurikulumuna inteqrasiyasını nəzərdə tutur. Onlayn kurikulum əsas dərsləri əvəz etmir, sadəcə onları tamamlayır. Qarışıq öyrənmənin aşağıdakı modelləri vardır:

1. Müəllimin iştirakı ilə tədris (face-to-face driver model): dərslər zamanı müəllim elektron cihazlardan istifadə edərək tədris materialını izah edir.

2. Rotasiya modeli (rotation model): tələbələr fərdi plan üzrə distant təhsil alır, həmçinin sinifdə-dərslərdə iştirak edirlər.

3. Flex model (flex model): distant öyrənməni ehtiva edir, tələbələr bütün tədris materiallarını onlayn alır və lazım gələrsə, məsləhət üçün müəllimlə görüşür.

4. Onlayn təlim (online driver): bütün təhsil və tədris kursu distant təhsil vasitəsilə aparılır, lazım gəldikdə müəllimlə məsləhətləşmələr də mümkündür.

5. Şəxsi ünsiyyət modeli (labs): Təhsil onlayn olaraq həyata keçirilir, lakin tələbələrdən sinif sessiyalarında və birgə işlərdə də iştirak etmələri tələb olunur.

6. Öz-özünə öyrənmə modeli (self-blend): distant yolu ilə tələbələr öz fərdi cədvəlinə uyğun

olaraq təhsil alırlar.

Qarışıq öyrənmə metodunun üstünlükləri bir tərəfdən çevik cədvəl, onlayn məsləhətləşmələr və onlayn resurslara çıxış imkanı verməkdirsə, digər tərəfdən də müəllimlər və tələbə yoldaşları ilə həqiqətən qarşılıqlı əlaqə qurmaq bacarığı aşılamaqdır. Bu tədris modeli, həm də müəllimləri daha intizamlı olmağa təşviq edir, çünki onlar həm auditoriyada, həm də distant təhsil vasitəsilə təhsilənlərin irəliləyişinə nəzarət etməyə borclu olurlar. Üstəlik, canlı ünsiyyətlə müəllimlər üçün təhsilənlərə fərdi yanaşmaq, onların bacarıqlarını və işləmək istəyini müəyyən etmək daha asandır. Bütün bunlar təhsilənlərin əməyinin ən obyektiv və ədalətli qiymətləndirilməsinə kömək edir.

Distant təhsil coğrafi sərhədləri aşaraq hər kəsə dünyanın hər hansı bir yerindən təhsilə qatılma imkanı verir. Təhsilənlər vaxtlarını daha sərbəst şəkildə idarə edə bilirlər ki, bu da onların iş, ailə və digər öhdəlikləri ilə balans yaratmalarına kömək edir. Distant təhsil müasir texnologiyaların istifadəsini təşviq edir. Videodərslər, onlayn mühazirələr, forumlar, müzakirə platformaları və digər rəqəmsal vasitələr təhsil prosesini daha dinamik və interaktiv edir. Bu, tələbələrin dərslərə daha aktiv qatılmasına şərait yaradır. Distant təhsil təhsilənlərə öz tempində öyrənmək imkanı verir, yəni hər bir tələbə dərsləri və tapşırıqları öz sürətində həyata keçirə bilər. Bu, xüsusi ehtiyacları olan tələbələr üçün daha əlverişli şərait yaradır. Distant təhsil, eyni zamanda resursların optimallaşdırılmasını təmin edir. Müəllimlər və təhsilənlər müasir texnologiyalardan istifadə edərək tədris materiallarına asanlıqla daxil ola bilirlər.

Distant təhsilin üstünlükləri:

– *təhsilin sürətinin tənzimlənməsindəki sərbəstlik;*

– *əlavə təhsil alma imkanı;*

– *həm oxuyub, həm də işləmək imkanı;*

– *işdən sonra asudə vaxtlarda və evdə oxuma imkanı;*

– *nəqliyyat xərclərinin azalması və ya tamamilə yoxluğu;*

– *səyahətdə olarkən də təhsil almaq imkanı;*

– *təhsilin işlə və ailə həyatı ilə kombinasiyasının təmin edilməsi;*

– *istənilən yaşda təhsil alma imkanı.*

Elm və Təhsil Nazirliyinin QHT və KİV-lə iş sektorundan verilən məlumata görə, 2010-cu ildən etibarən distant təhsilin inkişaf etdirilməsi və sağlamlıq imkanları məhdud, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan təhsilalanların bu prosesə cəlb edilməsi məqsədi ilə nazirlik tərəfindən “Elektron Təlimləndirən Sistemlər” məsafədən təhsil layihəsinin icrasına başlanılıb. Layihənin əsas məqsədi evdə təhsil alan, sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqları distant təhsilə cəlb etmək, onların cəmiyyətə integrasiya olunmasına dəstək vermək, təhsil almaq imkanlarını yaxşılaşdırmaq, kompüterdən və elektron resurslardan istifadə bacarıqlarını artıraraq internetə çıxış imkanlarını yaratmaqdır. Bu məqsədlə, müəllim təhsilalan və valideynlər üçün İKT avadanlıqlarından və texniki vasitələrdən istifadəyə dair metodiki vəsait hazırlanıb və müvafiq təlimlər də keçirilib.

Müasir müəllim öz fənnini tədris etməklə yanaşı, həm də təhsil müəssisəsinin mühüm fəaliyyəti istiqamətlərində İKT-nin tətbiqi üzrə praktik işləri təşkil etməli, onları əlaqələndirməli və səmərəli idarə etməlidir. Başqa sözlə, müasir müəllim, xüsusən də informatika müəllimi məktəbdə pedaqoji fəaliyyətlə yanaşı, həm də İT üzrə menecer (İT üzrə inzibatçı) olmalıdır [7, s.127]. Təbii ki, bunun üçün müəllimdə ixtisasına sevgi, peşəkarlıq hazırlığı və təcrübəsi, təşəbbüskarlıq və yaradıcılıq, demokratiklik və humanizm keyfiyyətləri olmalıdır. Göründüyü kimi, pedaqoji texnologiyalar çoxdur və hər biri konkret təlim-tərbiyə məqsədini həyata keçirtməyə xidmət göstərir. Müxtəlif təlim metod və vasitələrdən istifadə və bütün bunlar son dərəcədə qeyri-ənənəvi yanaşmalarla həyata keçirilir [89].

Təbii ki, bunlar aşağıdakıları həyata keçirtməyi zəruri edir:

- *Təhsil sahəsində çalışan insanlar, xüsusən müəllimlər və məktəb rəhbərləri pedaqoji və təlim texnologiyaları haqqında çox az məlumata malik olduqlarından, onlar pedaqoji texnologiyaları bir avadanlıq, kompüter texnologiyası kimi başa düşürlər. Bu baxımdan ilk növbədə, təhsil işçilərini, müəllimləri, tədqiqatçıları, rəhbər işçiləri, bütünlükdə pedaqoji ictimaiyyəti pedaqoji və təlim texnologiyasının mahiyyəti, əhəmiyyəti, imkanları və rolu haqqında biliklərlə təmin etməli;*

- *Təhsil sistemində pedaqoji və təlim texnologiyasının yeni sistemi təşkil olunmalı, bu sahədəki inkişaf müntəzəm və bütün səviyyələrdə koordinasiya edilməli, resursların məhdud olmasının və avadanlığın dəyərini nəzərə alaraq, ən çox ehtiyac duyulan təhsil sahələrində təlim texnologiyası üzrə mərkəzlər yaratmalı;*

- *Səmərəli dərs təcrübəsi təbliğ olunaraq, təhsildə yüksək nəticələrin əldə edilməsinə nail olmaq məqsədi ilə bu materialların geniş yayılmasını təşkil etməli;*

- *Təhsilin bütün pillələrində işləyən müəllimlərin pedaqoji texnologiyalar, yeni təlim metodları üzrə bacarıqları inkişaf etdirilməlidir.*

Tələbələrdə lazım olan bacarıqları aşağıdakı kimi təsnif etmək olar:

- *informasiyaya ehtiyac duyma və axtardığı informasiyanı əldə edə bilmək;*

- *əldə etdiyi informasiyanı seçmək, qruplaşdırmaq və istifadə edə bilmək;*

- *düşünmə bacarıqları;*

- *problemi həll etmək;*

- *texnologiyalardan səmərəli istifadə edə bilmək;*

- *ünsiyyət qurmağı bacarmaq və qrup fəaliyyətində fəal iştirak;*

- *təlimdə yüksək yaradıcılıq keyfiyyətləri göstərmək.*

Hər bir müəllim dərslərində pedaqoji və təlim texnologiyalarından səmərəli istifadə etməli; tələbələrini texnologiyalardan istifadə etməyə yönəldə bilməli; tələbələrinə informasiya əldə etmə bacarıqlarını qazandırmada öyrənmə mühtəvi texnologiyadan istifadə edə biləcəkləri şəkildə təşkil edə bilməli; müəllim “hər şeyi bilən və izah edən”dən çıxaraq, “təhsilalanla birlikdə öyrənən və onları istiqamətləndirən”ə çevrilməli; pedaqoj və təlim texnologiyalarının fəlsəfəsini dərk etməli; virtual öyrənmə və öyrətmənin müxtəlif proqramlardan istifadəsinə yiyələnəli; çox sürətli, münasib reaksiya və münasibət bildirməli; tələbələrdə psixoloji ünsiyyət qurmağı bacarmalıdır.

Distant təhsilin effektivliyi, istifadə edilən texnoloji vasitələrin keyfiyyətindən asılıdır. Keyfiyyətli təminat üçün internet bağlantısı və müasir avadanlıq tələb olunur. Eyni zamanda tələbələrin texnoloji bacarıqları da mühüm rol oynayır. Distant təhsil təhsilalanlardan yüksək

səviyyədə özünü təşkil və motivasiya tələb edir.

Nəticə. Müasir texnologiyalar təhsilalanların biliklərini canlı təsvirlərlə əyaniləşdirir. Elmlilik prinsipi tədris olunan fənlərin məzmununda elmin başlıca meyillərini əks etdirməyi, həm də təhsilalanların anlaya biləcəyi əsas ideyaları müəyyənləşdirməyi nəzərdə tutur. Təlim prosesində onlar bu və ya digər elmin sübuta yetirilmiş ideyaları ilə tanış edilir, onların yaradıcı qabiliyyətlərinin inkişafı diqqət mərkəzində dayanır, cisim və hadisələr arasında mövcud olan daxili əlaqələri başa düşürlər. Şüurluluq və fəallıq prinsipi də daxil olmaqla müasir texnologiyaların, xüsusən, interaktiv təlim metodlarının köməyi ilə təhsilalanlar fakt və hadisələrdən daha yaxşı baş çıxarır, təşəbbüskarlıq göstərir, aldıkları bilikləri təcrübəyə tətbiq etməyi öyrənirlər. Müasir texnologiyaların köməyi ilə problemli situasiyaların yaradılması yolu ilə təfəkkür fəallığı artır, təhsilalanların həm əqli fəallıq göstərməsi, müqayisə, təhlil, tərkib, ümumiləşdirmə aparması, nəticəyə gəlməsi, həm də əməli fəallıq nümayiş etdirməsi, nəzəri biliklərini öz fəaliyyəti prosesində tətbiq etməsi təmin olunur. Lakin müasir texnologiyalara əsaslanan müasir təlim sistemində bu ənənəvi prinsiplər kifayət deyildir. Təhlil və araşdırmalar göstərir ki, pedaqoji texnologiyaların didaktik sisteminə xas olan səciyyəvi prinsipləri mövcuddur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Əliyeva L. Distant təhsildə motivasiya və öyrənmə mühiti. Bakı, "Elm" nəşriyyatı, 2022.
2. Həsənov İ. Virtual təhsil mühtiləri və tədris prosesinin idarə olunması. Bakı, "Maarif" nəşriyyatı, 2020.
3. Hüseynov B. Təhsildə informasiya texnologiyaları və distant təhsil. Bakı, "Təhsil" nəşriyyatı, 2019.
4. Hüseynova K. Virtual siniflərdə dərs prosesinin təşkili. Bakı, "Təhsil" nəşriyyatı, 2020.
5. Xəlilov A. Müasir dövrdə təhsildə innovativ yanaşmalar və distant təhsil. Gəncə, Gəncə Universiteti nəşriyyatı, 2020.
6. Kazımova S. Təhsildə rəqəmsal vasitələr və distant öyrənmə mühiti. Bakı, "Maarif" nəşriyyatı, 2019.

7. Qafarova L. Onlayn təhsil metodikası: praktik yanaşmalar. Bakı, "Elm" nəşriyyatı, 2021.

8. Qasımov S. Müəllim hazırlığında onlayn təhsil metodları. Bakı, "Maarif" nəşriyyatı, 2021.

N.Isazade

Development of distance education: modern approaches and effective management

Abstract

The opportunity of distance education has significantly increased recently and begun to be used more often thanks to innovations in the educational field and the Internet. This leads to the emergence of distance education, learning and teaching of its technologies. It is necessary to become closely familiar with software, etc. in order to implement distance education. The issues such as the advantages of the blended learning method of distance education, the use of various teaching methods and tools, as well as the involvement of students with special needs in distance education, etc. are discussed in the present article.

Н.Исазаде

Развитие дистанционного образования: современные подходы и эффективное управление

Аннотация

В последнее время, благодаря инновациям в сфере образования и Интернету, возможности дистанционного образования значительно расширились и стали использоваться шире. Это приводит к появлению дистанционного образования, обучения и преподавания технологий дистанционного образования. Для внедрения дистанционного обучения необходимо иметь навыки работы с программным обеспечением и т.д. В статье рассматриваются преимущества смешанного метода обучения в дистанционном образовании, использование различных методов и средств обучения, а также вовлечение студентов с особыми потребностями в дистанционное образование и т.д.